HET KADASTER LAAT IN ZIJN KAARTEN KIJKEN

De vele onderzoeksmogelijkheden van het 'primitief' kadaster

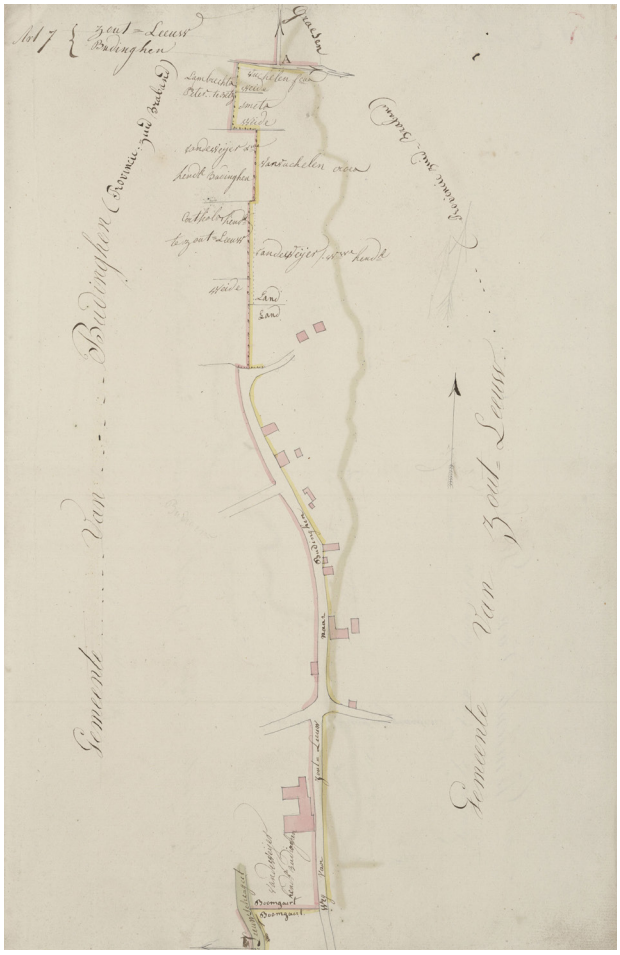
Het Rijksarchief heeft in mei 2017 een onlinecollectie kadastrale kaarten en -documenten gelanceerd, die in totaal zo'n 85.000 scans omvat. In dit artikel verneem je meer over het ontstaan van het kadaster, de inhoud van de collectie en de vele onderzoeksmogelijkheden die deze collectie in combinatie met andere bronnen biedt.

1 DE COMPLEXE GESCHIEDENIS VAN HET PRIMITIEF KADASTER

Iedereen kent wel het kadaster, het openbaar register van alle gebouwen en gronden en hun eigenaars. Minder bekend is dat de start van het kadaster zich omstreeks 1800 situeert en het schatplichtig is aan de ideeën van de Franse Revolutie. De 'gelijkheid' in de bekende slogan 'vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid' sloeg immers ook op fiscale gelijkheid: eigenaars op een rechtvaardige manier belasten op hun onroerende inkomsten.

Het in kaart brengen en waarderen van alle individuele eigendommen en het oplijsten van hun eigenaars zou meerdere decennia in beslag nemen. Het was dan ook een titanenwerk: voor de eerste maal in de geschiedenis werd heel het grondgebied tot op perceelniveau in kaart gebracht. Eerdere kaarten hanteerden een grotere schaal en toonden bijgevolg minder details of gaven slechts een beperkt aantal percelen op een meer gedetailleerde schaal weer.

De kadastrale kaarten werden per gemeente en per sectie opgesteld. De eerste taak van een landmeter van het kadaster was dus het vastleggen van de gemeentegrenzen via een proces-verbaal van afpaling: samen met de belastingcontroleur en de burgemeesters van de betrokken gemeenten volgde hij het traject van de gemeentegrenzen en maakte hij een schets van elke grens tussen twee gemeenten. Bij gebrek aan natuurlijke of vaste grenzen moest de schets de eigenaars en aard vermelden van de terreinen op de grens.

Voorbeeld van een schets: de gemeentegrens tussen Zoutleeuw en Budingen. (© Rijksarchief)

De volgende stap was de verdere onderverdeling van het grondgebied van de meeste gemeenten in secties om het op voldoende grote schaal te kun-

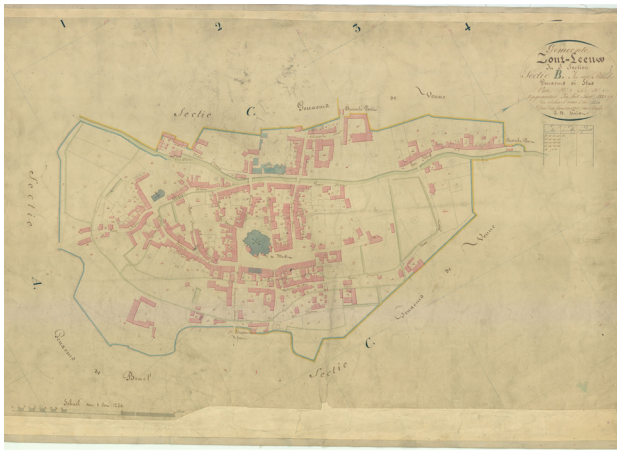
nen weergeven. De landmeter legde die kadastrale secties vast in een proces-verbaal, doorgaans in hetzelfde als dat van de gemeentegrenzen, soms in een afzonderlijk formulier. Het aantal secties varieerde naargelang de totale oppervlakte en hun grenzen volgden in de mate van het mogelijke stromen en wegen. De secties werden aangeduid met een letter (sectie A, B, C...) en indien mogelijk door een lokale benaming, zoals de naam van een dorp of wijk.

Nadien was er de uittekening van een lokaal driehoeksnet voor de opmaak van de kadastrale kaarten. Voor het correct opmeten en in kaart brengen van een groter gebied was het immers noodzakelijk om te beschikken over grondslagpunten. Dit zijn door het gehele gebied gelegen punten, zoals kerktorens of speciaal daarvoor aangebrachte punten, waarvan de ligging ten opzichte van elkaar bekend is. Het was lange tijd veel eenvoudiger om nauwkeurig hoeken te meten, dan lange afstanden te meten: is van een driehoek één zijde en tenminste twee hoeken bekend, dan kunnen de andere hoek en de andere zijden eenvoudig berekend worden. De landmeter moest de resultaten van zijn waarnemingen en berekeningen en de gemeten afstanden in een register noteren en in een schets op schaal 1/50.000 uittekenen.

Tot slot volgde de opmeting van de individuele percelen op het niveau van de sectie via één of meerdere kaartbladen. De kaartbladen zijn doorgaans op schaal 1/1.250 of 1/2.500, maar er zijn ook afwijkingen. Sommige kaartbladen met grote, beboste percelen zijn op schaal 1/5.000. Sommige stadscentra, zoals Brussel, zijn dan weer op schaal 1/1.000 of 1/500. Percelen zijn binnen elke sectie genummerd van 1 tot n - doorgaans, maar niet altijd - in spiraalvorm van links naar rechts en van noord naar oost, zuid en west om te eindigen in het centrum. De nummers verwijzen naar kadastrale tafels en leggers met informatie over de eigenaar(s). Interessant om weten is dat de opdeling in secties en bladen van een gemeente in een verzamelkaart wordt weergegeven. Die is opgesteld op schaal 1/10.000 en biedt een overzicht van de gemeente, haar opdeling in secties en de eventuele opdeling van secties in genummerde kaartbladen.

Voorbeeld van een verzamelkaart: Zoutleeuw, met aanduiding van de secties. (© Rijksarchief)

Voorbeeld van een kadastrale kaart: Zoutleeuw, sectie B 'de Stadt', percelen 1 tot 377. (© Rijksarchief)

Het kleurige kadaster

De primitieve kadastrale kaarten zijn visueel aantrekkelijk door het gebruik van verschillende kleuren. Maar die kleuren hebben ook een betekenis. Publieke gebouwen zijn blauw ingekleurd, privégebouwen karmijnrood. Rivieren en vijvers waren watergroen, maar deze kleur is vandaag de dag vervaagd tot lichtblauw. Bij de verzamelkaarten wijzen de in verschillende kleuren aangeduide strepen op de grenzen van de secties en de zwarte strepen op de grenzen van de kaartbladen. Grenzen van gehuchten en bosgebieden worden aangegeven door strepen met dezelfde kleur als deze van secties, maar dan fijner.

De eerste opmetingen voor het nieuwe kadaster gingen overal in het Franse Keizerrijk van start in 1808, waar ook onze regio toen tot behoorde. Na een onderbreking tijdens de turbulente jaren 1814-1815 werden de opmetingen hernomen en gedurende de hele Hollandse periode verder uitgevoerd, tot in september 1830 de Belgische revolutie losbarstte. Op het moment van de Belgische onafhankelijkheid was quasi het gehele grondgebied in kaart gebracht met kadasterkaarten uit de periode 1808-1830. Het merendeel van de kaarten is evenwel gebaseerd op opmetingen uit de periode 1826-1830. Omdat de toestand op het terrein geevolueerd was, dienden na de Belgische onafhankelijkheid niet alleen de opmetingen afgerond, maar ook de kaarten en de gegevens over het kadastraal inkomen geactualiseerd te worden. Voor België werd het 'primitief' (in de betekenis van 'eerste', 'oorspronkelijke') kadaster uiteindelijk in 1834 bekrachtigd. Uitzonderingen waren de provincies Limburg en Luxemburg, waar door uitblijvende vrede met Nederland het veldwerk pas in 1844 afgerond kon worden.

2 HET PRIMITIEF KADASTER ONLINE

Na 1834-1844 bewaarde de administratie van het kadaster – nu de Administratie Opmetingen en Waarderingen binnen de Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie van de Federale Overheidsdienst Financiën – alle documenten van het primitief kadaster, zowel om de oorspronkelijke toestand van een perceel te kennen als om latere wijzigingen te kunnen documenteren. Naarmate de tijd verstreek, verwierven de stukken ook een historische waarde, als vroeg-negentiende-eeuwse momentopname van het landschap, van steden, dorpen en wijken en van gronden en gebouwen net vóór de negentiende- en twintigste-eeuwse industrialisering, verstedelijking en grootschalige infrastructuurwerken. De stukken waren echter om praktische redenen amper of niet toegankelijk voor buitenstaanders, waardoor onderzoekers zich moesten behelpen met ander, vaak recenter en minder gedetailleerd materiaal. De bekendste zijn de Popp-kaarten, die tussen 1842 en 1879 door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp uitgegeven werden en gebaseerd zijn op de originele kadastrale kaarten.

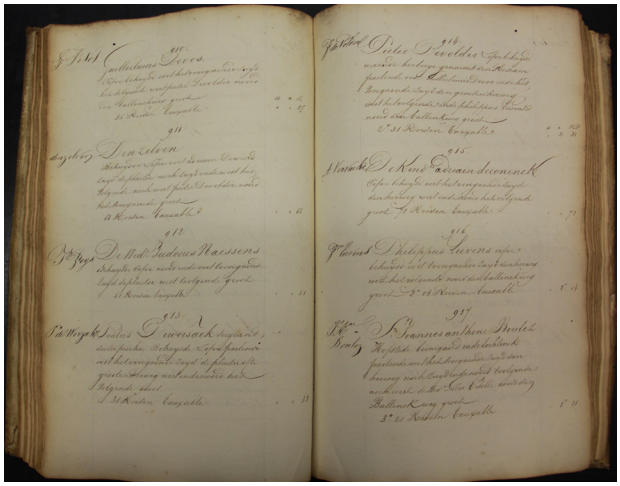
Hierin komt verandering nu een belangrijk deel van het primitief kadasterarchief door Patrimoniumdocumentatie ingescand is en dankzij tussenkomst van het Rijksarchief via verschillende kanalen online geraadpleegd kan worden. Concreet omvat de collectie zowel 23.423 scans van primitieve kadastrale kaarten als 61.530 scans van de processenverbaal van afpaling. Raadpleging is op verschillende manieren mogelijk. De kadastrale kaarten en de processen-verbaal kunnen via de zoekrobot van het Rijksarchief op http://search.arch.be zowel hiërarchisch als op trefwoord opgezocht en vervolgens bekeken worden. De raadpleging is gratis en vereist alleen een persoonlijk account. Daarnaast kunnen de kadastrale kaarten geografisch opgezocht worden via Cartesius op www.cartesius.be (zoekterm 'primitief', eventueel in combinatie met AND gemeentenaam: bijvoorbeeld primitief AND Aalst).

Een logische vraag is waar je de informatie over de eigenaars van percelen kan vinden. De originele primitieve tafels en leggers zijn nog niet gedigitaliseerd en bijgevolg nog niet naar het Rijksarchief overgebracht: onderzoekers moeten zich dus wenden tot het bevoegde Centrum Opmetingen en Waarderingen van de FOD Financiën, dat in de mate van het mogelijke historische onderzoeksvragen tracht te behandelen. Mogelijke alternatieven zijn de in sommige gevallen wel naar het Rijksarchief overgebrachte 1) microfilms van deze tafels en leggers of 2) de eventueel bewaard gebleven exemplaren van de controlekantoren. De toestand verschilt echter van Rijksarchief tot Rijksarchief: je checkt dit dus best door de zoekrobot van het Rijksarchief te raadplegen en/of bij het betrokken Rijksarchief na te vragen. Een eenvoudiger alternatief zijn en blij-

ven de eveneens door Popp uitgegeven leggers (zie daarvoor onder meer het PoppKad-project van de Universiteit Gent op http://www.poppkad.ugent.be/poppkad_start.php).

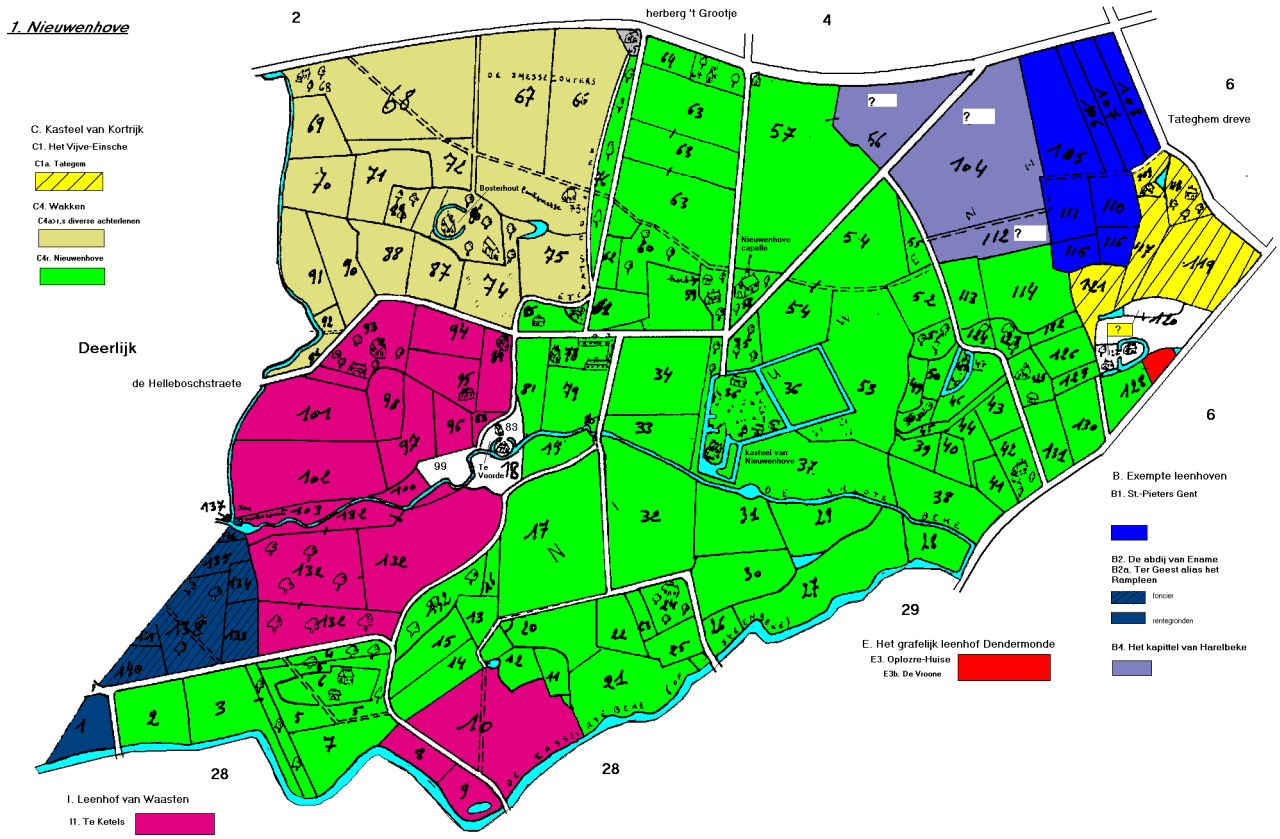
3 DE VELE ONDERZOEKSVRAGEN VAN DE KADASTERKAART

Laten we nu de onderzoeksmogelijkheden aankaarten. Kaarten worden in de eerste plaats gewaardeerd voor hun visuele aantrekkingskracht. Wie is nooit verdwaald in het landschap dat door kleuren, lijnen en symbolen wordt vormgegeven? Een fraai getekende oude kaart wordt al snel ingekaderd en aan de muur bevestigd. Vaak wordt daarbij vergeten dat kaarten ook een schat aan informatie bevatten voor historisch en dus ook heemkundig onderzoek. Zo is het bestuderen van de evoluties van het landschap zo goed als onmogelijk zonder gebruik van kaartenmateriaal. Daarnaast kunnen kaarten aangewend worden in het onderzoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van lokale gemeenschappen. Ook wie zich aan de studie van zijn familiegeschiedenis wijdt, kan in een kaart onvermoede gegevens vinden. Het spectrum is zo breed, dat we ons hier beperken tot een drietal voorbeelden van onderzoeken op basis van kadastrale kaarten.

Landboeken zijn de voorlopers van het primitief kadaster. De gegevens die ze bevatten kunnen dan ook uitstekend gecombineerd worden met de kennis die je uit kadastrale kaarten en documenten kan halen. Fragment uit het achttiende-eeuwse landboek van Waregem, met eigenaar, vruchtgebruiker, grondgebruik, ligging en belastbare oppervlakte. (Collectie M. Vandenbroucke)

Het 'in kaart brengen' van het grondbezit in het eigen 'heem' is een belangrijk heemkundig onderzoek. Je kan (pre-)kadastrale kaarten gebruiken om te zoeken wie het bezit in een bepaalde geografische entiteit beheerst. Om dit duidelijker te maken en te vergelijken met de huidige toestand, kan je de ligging van de heerlijke gronden op de kadastrale kaarten uitzetten. Heemkring 'De Gaverstreke' onderzoekt bijvoorbeeld het grondbezit in de gemeente Waregem, inclusief de deelgemeenten. De vrijwilligers maken daarvoor gebruik van twee achttiende-eeuwse landboeken, kadastrale gegevens uit 1801 en de Popp-kaart, die voor Waregem en omstreken uit 1852 dateert. Op basis van deze gegevens tekende een geoefende vrijwilliger een kaart: die werd vervolgens aangevuld met diverse gegevens uit allerlei pre-kadastrale bronnen, zoals rente- en cijnsboeken. Elke heerlijkheid krijgt een bepaalde kleur en de percelen de nummers van hun vermelding in de landboeken van 1732 en 1758 (omdat Waregem in twee kasselrijen lag, zijn er ook twee landboeken). Dit betekent dat de perceelsgrenzen een extrapolatie zijn van de grenzen op de honderd jaar jongere kadastrale kaart. Het resultaat, dat de kring nog steeds aanvult, is op http://users.telenet.be/degaverstreke/KadastraleGegevens(1).html te raadplegen. Gelijkaardige voorbeelden zijn ook op https://bekegem.be/in-tekst/ommelopers/ van Bekegems Erfgoed te vinden. Voor een ander voorbeeld verwijzen we naar onze noorderburen, waar Heemkring Molenheide uit het Brabantse Gilze eenzelfde soort oefening doet en die ter beschikking stelt op http://www.heemkringmolenheide.nl/over-heemkring-molenheide/werkgroepen/digitaliseren-kadasterkaart/. De kaarten van het primitief kadaster bevatten, vergeleken met de 'commerciële' Popp-kaarten, veel minder onnauwkeurigheden. Voor de heemkundig onderzoeker kunnen ze dan ook als basis gebruikt worden om (de evolutie van) het grondbezit op te tekenen. Bewerkingen kunnen als illustratiemateriaal en houvast dienen voor het oplijsten van grondeigenaars. Concreet kan je over verschillende periodes (bijvoorbeeld specifieke momenten in de geschiedenis), op de kadasterkaart gebaseerde kaarten met het grondbezit opmaken. Op dezelfde manier waarop je het grondbezit 'in kaart' kan brengen, kan je dit ook doen voor het grondgebruik. Zo kan je op de kadasterkaarten aanduiden welk perceel op welke manier (als akkerland, hooiland, weide, boomgaard of bos) in cultuur werd gebracht. En ook hier, mits creatief omgaan met de gewijzigde perceelsgrenzen, kan je teruggaan in de tijd en dezelfde oefening doen op

Vrijwilligers van heemkring De Gaverstreke vervaardigden eigen kaarten waarop ze de feodale eigendommen inkleurden. (Collectie De Gaverstreke)

basis van gegevens uit oude land-, rente- of cijnsboeken. En misschien zijn er nog mogelijkheden, die enkelingen al hebben verkend, maar waarvan wij (nog) geen weet hebben.

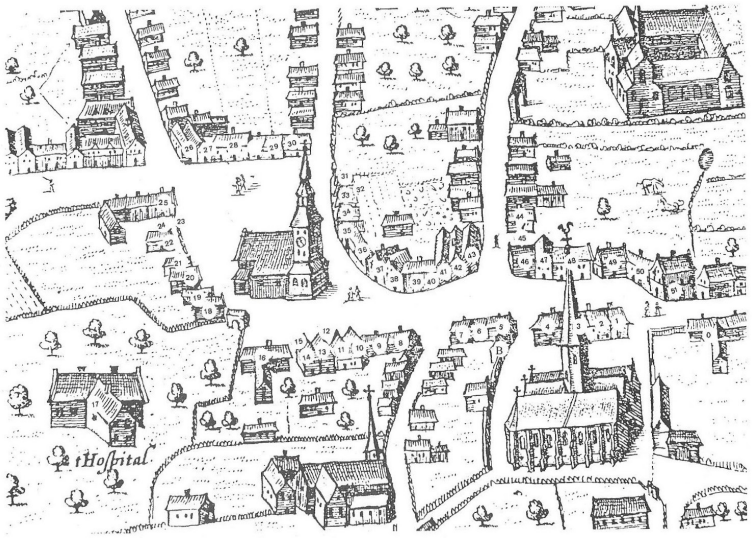
Je kan de kadastrale kaart ook gebruiken als basis voor een lokaal huizenonderzoek. Op de kadastrale kaart staan alle woningen duidelijk aangegeven. Hun ligging kan met de huidige situatie in een heem of dorp vergeleken worden en op die manier kan de ontwikkeling van de bewoning in een bepaalde woonkern bestudeerd worden. Zijn de woningen vergroot of daarentegen verdwenen, is een woonkern verschoven of ingekrompen? Mogelijk nog interessanter is om de situering van de woningen te vergelijken met ouder kaartmateriaal, zoals achttiende-eeuwse landboeken met kaartmateriaal, of andere lokale pre-kadastrale kaarten. Je kan de waarde van de huizen nagaan in belastingregisters en op zoek gaan naar de eigenaars. Ronny Ostyn vertrekt voor zijn onderzoek naar de Tieltse woningen van het 20ste-penningcohier (1572), het landboek van Tielt-binnen (1635) en een achttiende-eeuwse vernieuwing van datzelfde landboek (1732). Hij vult dat verder aan met gegevens uit het disregister (1462), een toelichting bij een kleinere pre-kadastrale kaart uit 1616, een graantelling (1709) en de stadsrekeningen. Op die manier kan hij per huis dat op een stadsplan uit 1641-1644 staat vermeld, een kleine geschiedenis samenstellen, met inbegrip van een overzicht van de eigenaars. De drie ijkpunten 1572, 1635 en 1732 zijn cruciaal. In het eerste jaartal stond het gebied rond Tielt aan de vooravond van godsdienstroebelen en oorlogsgeweld en had de pest de bevolking nog niet gedecimeerd of op de vlucht gejaagd. Het tweede jaartal situeert zich tussen de hoogconjunctuur tijdens het Twaalfjarig Bestand en de verwoesting van de stad door Franse militairen op het einde van de Tachtigjarige Oorlog. Het derde jaartal geeft een beeld van de stad aan de vooravond van de grootste demografische expansie uit haar geschiedenis. Voor eigen stad of dorp kunnen gelijkaardige ijkmomenten bepaald worden en vervolgens mogelijke onderzoeksvragen beantwoord worden. Wie bezat een huis in de dorpskern, hoe evolueerde dat bezit, waar stonden de duurste huizen? Op welke wijze beïnvloeden lokale breuk- of

crisismomenten de ontwikkeling van woonkernen? De kadastrale kaarten van 1834/1844 zijn een perfect vertrekpunt, dichter bij de huidige toestand dan een zeventiende- of achttiende-eeuwse kaart. Deze kunnen makkelijker vergeleken worden met een moderne topografische kaart, gezien ze veel minder afwijkingen vertonen. Dezelfde oefening kan je doen voor molens of industriële gebouwen (brouwerijen). Eenmaal alle leggers worden vrijgegeven, zal de onderzoekwaarde van de kaarten enkel verder toenemen.

Fragment van de Popp-kaart van Tielt, met de selectie van enkele percelen. Deze percelen vormen een van de zerken of wijken van Tielt, waarvan in het zeventiende-eeuwse landboek van Tielt-buiten telkens een afzonderlijke kaart werd gemaakt. Je kan op zo'n kaart de percelen van de kadasterkaart projecteren (rechts) om op die manier een beter beeld te krijgen van de situering. (Collectie Martijn Vandenbroucke)

Een huizenstudie kan ook verder uitgebreid worden tot een volwaardige socio-economische studie over een gemeente of dorp. Je kan de eerder aangehaalde gegevens over grondbezit en -gebruik immers combineren met data over de bevolking en welvaart van een dorp. Het primitief kadaster deelt elke woning in een bepaalde kadastrale klasse in: hoe hoger de klasse, hoe minder waardevol de woning. Deze woningen kunnen vervolgens op de kadastrale kaart aangeduid worden, zodat je in één oogopslag kan zien waar de hoogst belaste, en dus mooiste en grootste, huizen te vinden zijn. Voor het West-Vlaamse plattelandsdorp Deerlijk is bijvoorbeeld per kadastrale sectie een statistiek van de huizen opgesteld, die vervolgens gebruikt werd om de gemiddelde waarde én oppervlakte van huizen (en gronden) te berekenen. Dit wordt aangevuld met gegevens over de bewoners van deze huizen: hoeveel mensen wonen in een bepaalde woning , wat is hun sociale achtergrond (beroep)? Kadastrale gegevens onthullen de eigenaars van de woningen en percelen: bij gebrek aan toegang tot de tafels en leggers van het primitief kadaster kan daarvoor nog steeds beroep worden gedaan op de door Popp uitgegeven leggers. De conclusie voor Deerlijk is dat een kleine groep bemiddelden, vaak van buiten het dorp, het grootste deel van de huizen en gronden bezit. Het overgrote deel van de woningen wordt dus verhuurd. Tijdens de bevolkingscrisis van 1830-1855 verlaten ruim een vierde van de inwoners het dorp. Via de kadastrale gegevens werd nagegaan wie deze mensen zijn en vastgesteld dat

Huis nr. 10 *De Vier Heemskinderen* DR319, PK165, KS, LB111, GT, SR

1466	Huis vernield.
1571	Adriaen Lansins
Ca. 1585	Door brand vernield
1585	Jan Cruycke x Marie Van Schillebeke *(ijzerhandelaar, smid, kapelmeester, ontvanger)*
Na 1614	Lucas Cruycke x Josyne Pieters
1616	Bebouwd perceel
1634	Louis Succaet x Elisabeth De Smet
1635	Jan Blanckaert, de jonge x Jacomyne Van Gyseghem
	Pauwels Vermeulen x Suzanne Beke (x Pieter De Clercq)
	De weduwe Suzanne Beke en kinderen van Pieter De Clercq
1709	Jan Vergote x de weduwe van Jan De Vildere
Ca. 1718	Maria Cruycke , de wed. Joannes Lambrecht *(schepen, linnenhandelaar)*
1732	Maria Cruycke, de weduwe van Joannes Lambrecht

Schets van de markt van Tielt, op basis van het zeventiende-eeuwse stadsplan van de stad, met alle huizen, genummerd van 1 tot 51. Per huis, zoals bijvoorbeeld huisnummer 10, kan op basis van enkele goed gekozen bronnen, een gedetailleerde geschiedenis opgemaakt worden. (Collectie De Roede van Tielt)

vooral kleine en armoedige huizen werden verlaten. Ook kan nagegaan worden op welke grond (type, maar ook kwaliteit) deze huizen staan. Een wat creatievere oefening is om op basis van de kadastrale kaart en met behulp van een tekenprogramma, zoals SketchUp, een 3D-weergave op te maken.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
1	A	554	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	land	74.80	5	17.20	
2	A	580	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	huis	0.78	12	0.64	18
3	A	581	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	land	36.10	5	8.30	
4	B	48	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	tuin	5.20	2	4.26	
5	B	49	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	huis	5.34	8	4.38	69
6	B	50	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	molen	4.30	2	3.53	248
7	B	51	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	land	86.90	4	34.76	
8	B	52	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	land	80.00	4	32.00	
9	B	53	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	huis	0.42	11	0.34	30
10	B	54	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	tuin	15.30	2	12.55	
11	B	73	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	land	80.10	3	42.45	
12	B	147	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	land	5.50	4	2.20	
13	B	148	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	windgraanmolen	6.80	2	5.58	248
14	B	149	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	huis	4.40	7	3.61	
15	B	150	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	land	20.10	4	8.04	
16	B	158	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	hooiland	67.60	3	28.39	
17	B	164	85	De Clerc, Leo	molenaar	Deerlyck	land	72.00	3	38.16	
18											

Aan de hand van kadastrale documenten kan je de rijkdom en het bezit van een belangrijke beroepsgroep als de molenaars onderzoeken. Molen Ter Geest en ter Zande in Deerlijk is midden negentiende eeuw eigendom van molenaar Leo de Clerc, die nog een tweede molen en heel wat grond in de gemeente bezat. (Collectie Martijn Vandenbroucke)

4 CONCLUSIE

Voor een goed onderbouwde studie van de ontwikkeling van je heem, stad of dorp is gedetailleerd kaartenmateriaal onontbeerlijk. De kaarten van het 'primitief kadaster' vormen een unieke bron, die het voeren van een dergelijk heemkundig onderzoek erg vergemakkelijkt. De vrijgave en digitale publicatie van de kaarten is voor de heemkundige onderzoeker dan ook een kans om nieuwe paden te bewandelen en kennis van het heem te vergroten.

Martijn Vandenbroucke, bestuurslid
Heemkring Dorp en Toren Deerlijk

Geert Leloup, werkleider
Algemeen Rijksarchief

5 BIBLIOGRAFIE

A. Coenen, G. Leloup en M. Trigalet, *Inventaris van de primitieve plannen van het kadaster* (Brussel, 2016). Online raadpleegbaar op http://search.arch.be/ead/BE-A0550_007345_007065_DUT.

A. Coenen, G. Leloup en M. Trigalet, *Inventaris van de processen-verbaal van de afpalingen van gemeenten* (Brussel, 2017). Online raadpleegbaar op http://search.arch.be/ead/BE-A0550_007502_007197_DUT.

P. De Reu, *De geschiedenis van de Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie. Organisatie, bevoegdheden, ambtsgebieden, archiefvorming* (1796-2006) (Brussel, 2011).

P. De Reu, *Kopen en verkopen van vastgoed (1795 tot heden)* (Brussel, 2013).

R. Nijssen, 'Minder geriefelijke huizen van hout en leem getimmerd: schrijven over wonen en werken in de Limburgse gemeenten in 1842 en 1843', *Bladwijzer. Wegwijs met Heemkunde Vlaanderen*, 6 (2013) 1-13.

R. Ostyn, 'De huizen bij het Tieltse marktplein: hun eigenaars en bewoners (15de-18de eeuw)', *De Roede van Tielt*, 2 (2011) 1-244.

M. Preneel, 'Op de grens van het archiefperceel. De bewogen geschiedenis van het archief van het Belgische kadaster', in: *Liber Amicorum Coppens Herman* (Brussel, 2007) 291-301.

W. Ronsijn, *De kadasterkaarten van Popp, een sleutel tot uw lokale geschiedenis. Historische geografie van Aarschot, Asse, Halle en Tienen aan de hand van de kadasterkaarten van Popp* (Leuven, 2007).

M. Vandenbroucke, 'Deerlijk 1829-1852: een blik op de materiële welvaart van een dorp in een pasgeboren land', *De Gaverstreke*, XLIII (2015) 277-303.

J. Verhelst, *De documenten uit de ontstaansperiode van het moderne kadaster en van de grondbelasting (1790 - 1835)* (Brussel, 1982).

A. Zoete, *De documenten in omloop bij het Belgisch Kadaster (1835 - 1975)* (Brussel, 1979).

Website http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/.